

محرم در روستای پیشبر قاینات خراسان جنوبی

محمد آذری

روستای پیشبر (pišbar) در ۱۵۰ کیلومتری شهرستان قاینات در استان خراسان جنوبی قرار دارد و دارای حدود ۲۰۰ خانوار است. مراسم عزاداری دهه محرم در این محل مثل بقیه مناطق شیعه‌نشین خراسان از اول محرم شروع می‌شود و بعد از مراسم روز عاشورا در شب‌های سیزدهم و چهاردهم به پایان می‌رسد.

از شب اول محرم زن و مرد و پیر و جوان به مسجد آبادی می‌روند و هر شب بعد از صرف چای که به عهده بانی مجلس است به عزاداری سالار شهیدان کربلا می‌پردازند. دو نفر از پیرمردان آبادی نوحه‌ای می‌خوانند و بقیه آن را تکرار یا به قول مردم «پی‌خوانی» می‌کنند. آبش نمی‌دهند دو لب تشنه می‌کشند در دشت کربلا این ظلم بر حسین و بر اولاد او چرا! فریاد از این عزا در پی‌خوانی نوحه، بچه‌ها و نوجوان‌ها بیشتر از دیگران علاقه و شور نشان می‌دهند.

بعد از خواندن نوحه که به آن «ذکر» می‌گویند، این‌طور می‌خوانند و بقیه هم‌خوانی می‌کنند:

وا امام و وا امام و امام و امام و امام شهید
وا امام مظلوم
وا امام مغموم
وا امام غریب

در پایان این بخش از نوحه، ذاکرین بر شمر و ابن‌زیاد و یزید لعنت می‌فرستند و همه مردم می‌گویند: «آمین و بیش باد و کم مباد» و همه بعد از فرستادن سه بار صلوات بر محمد و آل محمد آماده شنیدن سخنان روحانی می‌شوند و پشت سر هم می‌نشینند.

در پایان مراسم روضه و مداحی، نوحه‌خوان‌های خوش‌صدا شروع به خواندن می‌کنند. در گذشته رسم بود همه مردان پیراهن خود را از تن خارج می‌کردند و آماده سینه‌زنی و زنجیرزنی می‌شدند.

مردم حاضر در مسجد دو دسته می‌شوند و دسته‌های زنجیرزن و سینه‌زن را تشکیل می‌دهند، یک نفر برای هماهنگی سنج می‌زند و هر دو گروه هماهنگ با هم به سینه‌زنی و زنجیرزنی می‌پردازند.

سینه و زنجیر می‌زنند، ولی در هنگام پی‌خوانی فقط همان بند را می‌خوانند.

روز تاسوعا

مراسمی که در روز تاسوعا برپا می‌شود برای مقدمه‌چینی روز عاشورا است. این آیین از ساعت دو بعدازظهر با ترجیع‌بند مشهور محتشم کاشانی شروع می‌شود. لحن خواندن و جواب مردم بسیار حزین است: باز این چه شورش است که در خلق عالم است باز این چه نوحه و چه عزا و چه ماتم است مردم با این حال و شور به قبرستان می‌روند و در آنجا خرما و شیرینی محلی خیرات می‌کنند.

عَلَم

از زمان‌های گذشته علمداری نسل به نسل می‌گشت. هر عَلَم چوب بلندی دارد به قطر حدود ۲۰ سانتی‌متر و به ارتفاع نزدیک ۱۰ متر که با پارچه‌های رنگی تزیین

در پایان هر نوحه یک نفر ایسات دم‌گیری (damgiry) را می‌خواند تا پی‌خوان‌ها چهار بار «حسین حسین حسین حسین» را بخوانند.

غریب کربلا حسین
سرش ز تن جدا حسین
اسیر اشقیبا حسین
کو اکبر و کو اصغرت
کو شاهزاده اکبرت
عباس و کو برادرت
داد از یزید داد از یزید
آبش نداد سرش برید

گاهی هم خوان‌ها دو گروه می‌شوند؛ گروه اول می‌گوید: مظلوم، شهید، حسین و دسته دوم آوای حسین حسین حسین سر می‌دهند و یا دسته اول نام مبارک امام حسن را با صدای بلند دم می‌گیرند و دسته بعدی حسین حسین می‌گویند.

بعضی شب‌ها سینه‌زنی و زنجیرزنی در دو مرحله انجام می‌شود. پس از پایان نوبت اول نوحه‌خوان با صدای رسا می‌گوید:

اگر خسته‌جانی بگو یا علی
اگر تشنه‌کامی بگو یا علی
تنت گر بیفتند میان بلا
مترس و ملرز و بگو یا علی

بعد از هر مصرع آوای یاعلی یاعلی صحن مسجد را پر می‌کند و همه یاعلی‌گویان از جای خود بلند شده و مجدداً به عزاداری مشغول می‌شوند.

وقتی نوحه‌خوان چند بیت را می‌خواند، همه

می‌شود. رنگ پارچه‌های علم بستگی به شهیدی دارد که علم به نام او ساخته شده، مثلاً علم امام حسین علیه‌السلام سیاه و علم حضرت عباس(ع) سبز است.

پس از اینکه دوازده بند محتشم کاشانی خوانده شد، معمولاً علم‌ها پیچیده می‌شود. در نوک علم آویزه‌ای فلزی و شاخه شاخه نصب می‌شود و رسم است که یکی از سادات در موقع تزئین علم آن را بالای علم قرار دهد. هر کس علم خود را بلند می‌کند و در این موقع مردم به شدت متأثر و گریان می‌شوند و بعضی‌ها برای تبرک دست به علم می‌کشند و گاهی آن را می‌بوسند.

علمداران که تعداد آنها هفت یا هشت نفر است در میدان آبادی علم‌ها را رو به قبله نگه می‌دارند و مردم هم پشت سر آنها می‌ایستند و کسانی که نذر دارند گوسفند در جلوی علم قربانی می‌کنند که گوشت قربانی وقف ناهار ظهر عاشورا است. در همین حال یکی از بزرگان دست به دعا بلند می‌کند و برای تک تک سرنسل‌های مردم ده دعا می‌کند و برای آنها از خداوند طلب مغفرت و برای فرزندان‌شان آرزوی سربلندی و پیروی از دستورات ائمه می‌کند.

بعد از این مراسم همه علم‌ها را به دیوار مسجد تکیه می‌دهند و فقط دوتای آن را به قبرستان می‌برند. در آنجا دسته‌جمعی بر سر قبر اموات - به ویژه کسانی که در آن سال دنیا را ترک کرده‌اند - می‌روند، فاتحه می‌خوانند و نذرها و صدقات مردم را هم جمع می‌کنند تا بخشی را که مربوط به مراسم عزاداری سالار شهیدان است به مصرف برسانند و بقیه را به مستمندان بدهند.

عاشورا

مردم در روز عاشورا قبل از نماز صبح به مسجد می‌روند و عزاداری می‌کنند و همه این بیت را پی‌خوانی می‌کنند:

این همان صبح است که ظهرش روز محشر می‌شود
یک دم دیگر حسین تشنه‌لب بی‌یار و یاور می‌شود
چون روستای پیشبر در مرکز آبادی‌های مجاور
است، در روز عاشورا مردم روستاهای اطراف به پیشبر
می‌آیند تا در شبیه‌خوانی و تعزیه امام حسین(ع) در روز
عاشورا شرکت کنند.

هر ساله در میدان پیشبر قاینات اجرای کامل تعزیه
ورود به کربلا تا شهادت امام حسین(ع) به نحو باشکوه
و تأثیربرانگیزی اجرا می‌شود.

قبل از برپایی تعزیه، مردم در دسته‌های منظم
سینه‌زنی و زنجیرزنی مشغول نوحه‌خوانی می‌شوند. رسم
است هر دسته‌ای که از روستای مجاور به آنجا نزدیک
می‌شود باید به استقبال آنها بروند.

دسته و هیئت‌های عزادار از سه جهت میدان به نوبت
می‌رسند و دسته‌های سینه‌زن و زنجیرزن در اول آبادی به
پیشواشان می‌روند.

نوحه‌خوان‌های دسته مهمان و میزبان به مداحی و
«یاری‌طلبی»^۱ می‌پردازند و به میدان آبادی می‌رسند. در
اطراف میدان، زنان بر بام‌ها منتظرند تا شبیه‌گردان‌ها،
تعزیه برپا کنند.

۱. یادی از درخواست رفتن به کمک امام(ع) در دشت کربلاست.

شبیه خوانی

میدان تعزیه دو ورودی دارد؛ در کوچهای لشکر امام حسین (ع) و در کوچه مقابل لشکر شمر و ابن زیاد خود را می آریند و خیمه امام هم در گوشه میدان برپاست. در این روز اجرای تعزیه حدود پنج ساعت به طول می انجامد.

حضور جمعیت در این آبادی در این روز بی سابقه است و در میان آنها دو لشکر وارد میدان تعزیه می شوند. ابتدا شبیه حربن یزید ریاحی با لباسی به رنگ مخالف خوانها (اشقیانها) راه را بر لشکریان امام می بندند و گفتگوی امام و حر (بعد از پیوستن حر به صف نماز به امامت امام حسین (ع)) و شروع مراسم توبه حر (و برگشت او با چشمان بسته، چکمه آویزان به گردن و بدون سلاح) اوج این بخش از تعزیه است.

شمشیر و سپر و نیزه از تسلیحات جنگی تعزیه است که صدای به هم خوردن آنها در موقع نبرد با صدای طبل و شیپور جنگ با هم می آمیزد و هر بار که یکی از یاران امام به شهادت می رسد، صدای ناهنجار شمر به گوش می رسد:

هل من مبارز منی حسین تشنه جگر
خودت بیا که بسازیم کار تو را زودتر

شام غریبان

در این شب همه مثل شبهای دیگر اول محرم به مسجد می روند، ولی با دل و جانی حزن آلوده بخش جالب مراسم شام غریبان مربوط به کودکان است که در دسته های پنج شش نفری در حالی که دست به گردن هم می آویزند و از هم کمک می خواهند، ترسان و به طور

ناگهانی وارد مسجد می شوند و در حالی که چراغها خاموش و صحن مسجد نیمه تاریک است دسته اول می خوانند:

ما آب نداریم ما تاب نداریم
طفل صغیریم بابا نداریم
و دسته دوم می گویند:

شام غریبان حسین امشب است
ناله طفلان حسین امشب است
مظلوم حسینم، امشب کجایی
و دسته بعدی می خوانند:

طفل صغیری ز حسین گم شده
قامت زینب ز آلم خم شده
مظلوم حسینم، امشب کجایی

عزاداری بانوان

خانمهای آبادی در دهه محرم هر روز از ساعت ۱۰ صبح تا حدود ظهر در خانه یکی از صاحبان نذر مراسم عزاداری برپا می کنند.

در موقع نوحه خوانی زنان سینه می زنند. روش سینه زنی بانوان با مردان تفاوت دارد؛ با آهنگ نوحه یک دست بر زانو و دست دیگر به سینه می کوبند.

در پایان مجلس هم به هر یک از خانمها یک قرص نان محلی (کماج) می دهند که از جمله نذرهای صاحبان و بانیان مجلس عزاداری است.